

**Волинська державна обласна універсальна наукова
бібліотека імені Олени Пчілки**

Життєдайні істини майстра

(до 90-річчя від дня народження Петра Маха –
українського письменника і публіциста)

Методико-бібліографічні матеріали

Луцьк, 2024

УДК 821.161.2.09:021.4

Ж 72

Життєдайні істини майстра: метод.-бібліогр. матеріали / Волин. ДОУНБ імені Олени Пчілки; уклад.: Т. М. Грицюк, Н. Д. Хомяк – Луцьк, 2024. – 26 с.

Петро Петрович Мах – український громадський діяч, поет, письменник, публіцист, пісняр. Член Національної спілки письменників України з 1963 року, заслужений діяч мистецтв України з 2009 року, почесний професор Волинського національного університету імені Лесі Українки, лауреат літературної премії Національної спілки письменників України «Благовіст», обласної літературно-мистецької премії імені Агатангела Кримського, обласної літературно-мистецької премії імені Олександра Гаврилюка. Почесний громадянин міста Луцька.

На відзначення 90-річчя від дня народження Петра Маха пропонуємо вашій увазі методико-бібліографічні матеріали «Життєдайні істини майстра» які включають сценарій літературного вечора «Він стоїть на крайполі...» та план книжкової виставки «Петро Мах: життєдайні істини майстра».

Укладачі: Т. Грицюк, Н. Хомяк

Редактор: Є. Євтушок

Відповідальна за випуск: Н. Граніч

Він стоїть на крайполі...

Сценарій літературно-музичного вечора

Звучить пісня «Сповідь сивого клена» (слова Петра Маха, музика Валерія Маренича)

Ведуча: «Він стоїть на крайполі — сивоголовий поет, гордий і стривожений долею України. Стоїть незрушно, бо в душі, в почуттях, у пориваннях він глибинно національний, патріотичний», — так рельєфно визначив свого часу літературознавець і політик, академік Микола Жулинський сутність творчого кредо Петра Маха.

Ведучий: Громадський діяч, поет, прозаїк, публіцист, пісняр. Член Спілки письменників України.

Цьогоріч 25 травня Петру Петровичу Маху було б 90. Та, на 76-му році життя закінчилася земна стежина митця, але і до сьогодні звучать його слово, пісня та думка.

Ведуча: В житті Петра Маха були злети і падіння, заздрощі та ревності побратимів по перу, міфи щодо особистого, професійного, громадського життя, в яких дивовижно перепліталися правда і вигадка.

Ведучий: Хвилиною мовчання вшануймо пам'ять непересічної творчої особистості Петра Петровича Маха.

Ведуча: Петро Мах народився 25 травня 1934 року біля невеличкої річки Тенви у селі Корхові Білгорайського повіту Люблінського воєводства (Польща). Його родина по дідовій лінії сягає Володимирського берега над Бугом.

Ведучий: В його рідному селі було лише три польські сім'ї, авторитетами вважалися український священник, директор школи і батько майбутнього поета Петро Мах, син Олексій, який мав диплом правника. У розпал українсько-польського конфлікту 1941 року не минула трагедія й родину Махів. Вбивають батька і мати з чотирма дітьми залишається в глибокій скорботі й переживанні, вчить молитви і терпінню.

Ведуча: Згодом Петро Мах напише: «...А невдовзі ще одне горе спіткало нашу сім'ю. Брели через ріку, я простудився. Незнаний тоді поліомієліт ледь не позбавив мене життя. Десять днів горів, мов у вогні. Якби не медична сестра, українка, в містечку Тарнограді (здогадалася захвати мене в комірці з лікарняною білизною), то німці розстріляли б мене, як інших хворих... Потім матуся вночі байраками, під посвист куль з обох сторін фронту несла мене... Мабуть, саме цієї пори зазорилося «Колискова мами», яку написав тепер».

Читець І: Колискова мами

Набрала мальва за вікном роси,
Потішилась під зорями квітками.
І я згадати попросив
Сльозами вміту колискову мами
Озвався рідний голос з далини.
Освячену хатину рушниками
Я повернусь із мандрів, з сивини,
Аби почути колискову мами.
Вона в мені бентежна і сумна,
Та міць дає змагатися з вітрами...
Хай завше до синівського вікна
Приносить мальва колискову мами.

Мах П. Колискова мами / П. Мах // Мах П. Корогва / П. Мах. – Київ, 2008. – С. 13.

Ведучий: Петро Петрович згадував, поринаючи у спогади: «Із відчуттям болю покидали Холмщину. Їхали в невідомість. Матуся – з оберемком смутку в очах. Молилися перед образами на дорогу. Прощалися з батьком на цвинтарі, тікали від війни, від куль. Нас везли на Схід, в Україну, про яку так мріяв тато».

Читець II: Чуєш, тату?

Можу лиш уявою зайти
На цвинтар, де дуб тебе вартує...
Чужиною натомився ти,
Хоч на тій землі і жив не все.
Чуєш, тату, важко і мені
Без твоєї втіхи і розради
Коли ти приходиш уві сні –
Я щасливий і безмежно радий.
А прокинусь – бачу наяву,
Як ти впадав і за що загинув...
Маю найдорожче чим живу,
Маю твою сповідь – Україну.

Мах П. Чуєш, тату? / П. Мах // Мах П. Корогва / П. Мах. – Київ, 2008. – С. 12.

Ведуча: У 1944 році родина Махів внаслідок депортації українців із Польщі під кодовою назвою «Сян» опинилася в голодному Мелітополі, де Анастасія Дмитрівна ділила останні евакуаційні запаси... Звідти наприкінці 1945 року переїхали на Волинь, у село Підгайці біля Луцька. Під час подорожі у товарняку нічні грабіжники забрали все, навіть портрет батька, що був у валізі. Мама Петра Маха вчила його навіть у найважчі моменти бути чесним, змагатися в добрі, а важка доля спонукала до витримки й стійкості.

Читець І: Бродить нині туман за моїми плечима,
А я прагну води, я спішу на ріку...
Скільки лиха стерпів і наруги отримав,
Але підлим ніколи не був на віку!
Де стежини мої з українського поля,
Де мої кілометри – ніяк не злічу!
Я дивлюся у далеч, де мамина доля,
Сивим кленом стою на вітрах наскінчу...

Мах П. Сповідь сивого клена / П. Мах // Мах П. Крайполе : зб. творів у 2-х т. / П. Мах. – Київ, 2009. – Т. 1. – С. 197.

Ведучий: Учився Петро Мах старанно. Закінчив Підгаєцьку семирічку, де написав перші свої вірші у четвертому класі. У цей період вірші нагадували Шевченківські балади, співзвучні голодному 1947 року. Пізніше навчання продовжив у Луцькій середній школі №1, де став писати й друкувати більш вправні поезії.

Ведуча: Закінчивши школу із срібною медаллю (в атестаті була одна четвірка), йому без іспитів відкрив свої двері Львівський університет імені Івана Франка, де студіював українську філологію. На лекції франкознавця академіка Михайла Возняка, професорів славіста Іларіона Свенцицького та історика Івана Крип'якевича, ходив як на свято.

Ведучий: В університеті керував літературною студією «Франкова кузня». Друкував свої перші твори на сторінках львівської преси. Брав участь у фольклористичних експедиціях місцями перебування Лесі Українки. Під час навчання познайомився з Максимом Рильським. Саме за сприяння Максима Тадейовича була поява в журналі «Дніпро» перших пастелей Петра Маха.

Ведуча: Професійну діяльність Петро Петрович розпочав у 1956 році у редакції обласної газети «Радянська Волинь» як завідувач відділом культури і шкіл, заступник редактора.

Ведучий: Дебютна збірка поезій «Перші промені» побачила світ у 1958 році.

Читець ІІ: Перші промені

Затемніли і побігли косо
По вологих пелюстках, листочках...
Їм ще шкода висушити роси,
Їх лякають ранні холодочки.
Хоч вони пробились вже крізь віти,
Хоч вони так ніжно обіймають
Широчінь пробудженого світу.
Та вони сміливішають згодом,
Проникають вірою усюди...

Дивляться навстріч радо їм люди
Як до праці з хат своїх виходять.
У полудень – радісно засяють,
А в серці сногою увіллються,
Задзвенять дитячим сміхом,
В гаю
Переспівом довгим обізвуться.
І вже сяють – світло переможно,
До землі всміхаються рум'яно...
Так і я хотів би в кожную хату
Променем заглянуть полум'яним!

Мах П. Перші промені / П. Мах // Мах П. Перші промені / П. Мах. – Київ, 1958. – С. 3.

Ведуча: Коли мав обійняти посаду головного редактора, помирає його багатостраждальна мати. В розгул атеїзму Петро Мах не відступився від передсмертного слова матері і поховав її по-християнськи, зі священником, за що був звільнений з роботи, мав заборону на друк творів. Саме тоді, очевидно, і прокинулася «перша любов» до комуністичного режиму. Від горя Петро Мах посивів за ніч, бо покарали його за любов до матері.

Ведучий: Підтримка Олеся Гончара та Олександра Сизоненка допомогла отримати місце виїзного редактора видавництва «Каменярь» по Волинській та Рівненській областях, яким він працював упродовж 1965-1967 років. Потім понад десять років Петро Мах займався вільною творчою діяльністю і друкував статті в газетах та журналах України під псевдонімом Петро Орленко.

Читець І: Журавлина

Де над озерами мариво пливе
Й стоне Полісся від дивен-води,
Раптом наснилась мені журавлинка –
Ягода ніжна літ молодих.
Ти ще стоїш на кирпатій стежині,
Вітер ласкавить коси твої...
Я ж вчувався гомоном синім,
Досі блукаю серед гаїв.
Не сполошу той березовий шерхїт,
Не відірву від серця тебе.
Сива печаль затуманила берег,
Світить лиш небо твоє голубе.
А журавлі із чужинського клину
Пісню сумну повернули мені...
З ними шукатиму я журавлину
Аж до вечір'я в своїй стороні...

Ведуча: Талант оригінального образного мислення розкривався з кожною збіркою і швидко утвердилося переконання: Петро Мах – чільний волинський поет, який виростає до загальноукраїнського визнання. Про нову збірку "Поезії", що вийшла друком у 1960 році широко заговорили. Критики відзначали оригінальну форму його віршів, сміливість думки, аналітичність роздумів про нашу сучасність та її невідкладні проблеми, про те, що він, не зрадивши себе, зумів стати дещо іншим, не повторився, а пішов далі. Погляд поета на світ і на людей став мудрішим, вірші логічно глибшими й проникливішими. Тут віршем «Лесин кадуб» Петро Мах розпочав свою сповідальну стежину до слова й образу Лесі Українки.

Читець II: Лесин кадуб

Бувало, в літню пору вечорову
Маленька Леся з дому поспішала
У гай шукати мавок чорнобрових
Чи сміх почуть русалки в комишах.
А то піде до кадуба старого
І в мрії виглядає дальній день,
Коли цілюще джерело з-під нього
Заб'є, заграє, чисте, молоде.
Та джерело у темряві не грало,
Бо ще досвітні пломінки вогні
Лишень займались у курних кварталах
В далекій задніпрянській стороні...
Коли любові стало в грудях тісно,
Коли прорвалася ненависть вогнем,
Зігріла серцем Українка пісню
І в бій пішла із нею, як з мечем.

Мах П. Лесин кадуб / П. Мах // Мах П. Поезії / П. Мах. – Львів, 1960. – С. 14.

Ведучий: У 1963 році Петро Мах стає членом Спілки письменників України. Він керує обласним літературним об'єднанням, плекає молоду літературну зміну, хоча й сам ходив ще в молодих. І наполегливо працює як письменник. Відтак у видавництвах Києва і Львова виходять його пастелі «Пісня кленів» (1965), повість «Віра Глод» (1966), «Поклін Джоконді» (1968). Зокрема, остання книга – збірка новел – це гімн красі, любові, щирим людським почуттям.

Читець I: Портрет

Щупленька русява дівчинка відкрила сімейний альбом, щоб покласти туди атестат про закінчення середньої школи, і аж завмерла: з вицвілої фотографії

на неї сьогодні по-особливому дивилися привітні карі очі батька. Ледь нагнутий вперед корпус, поборознене надбрів'я, розкриті в легенькій усмішці уста.

...То так давно було, але вона пригадує, як її тато теплом на мить опромінив материне обличчя, коли переступив поріг хати:

- Подав заяву, Насте... Позавтра тре' вже в поле вирушати. З району першого трактора привезли...

Віра бачила: раптовий спалах світла в очах матусі нараз пригас. Якась сиза думка напливала на них. З уст спав не осуд, а скоріше пересторога:

- Добре, Андрію. Та, може, треба було причекати трошки? Бач, що по інших селах коїться: приходять уночі з лісу, вішають, ріжуть... А в нас дитинка, для неї маємо жити...

- Про Вірочку я й думаю, моя голубко. Але що в нас дотеперечки є, окрім того!?

... Того ранку були в полі. І Віра. Батько вийшов, як на свято. Навіть вишиванку із скрині вийняв.

Дівчинка впивалася батьковим щастям. А він очима, руками, усім єством обіймав поле.

«Як пахне хлібом, доню моя!» – притискав її до грудей.

Віра не розуміла змісту тих слів, бо, крім трактора, що гуркотів поблизу, юрби людей і дітлахів, що бігли борозною, нічого не бачила. Та, видно, щось гарне говорив тато, коли й мати притакувала йому...

А за північ страшний крик скинув Віру з ліжка. Мати ламала руки (розірвалася дивовижна арка!) на голові, ридала: «За що ви катуєте мого Андрія!?»

В хаті були озброєні. Всі безмовні. Батько стікав кров'ю на підлозі, глухо стогнав. І коли мати, впізнавши в одному з приишельців односельчанина, в надії заблагала: «Свириде, хоч ти змилуйся. Ти ж...» – з обріза бахнуло полум'я. Далі...

...Віра стерла з очей гірку задуму, що пробилася слізьми. Фото нараз ожило, відкрилися уста, і батько по-селянськи просто запитав:

«То як воно далі, Віро? Що задумалась?»

«Що задумала?» – знову мозольна арка впливла в пам'яті, стала над її головою. Бачила обох – батька й матір, бачила...

Фото мовчало, але Вірі здалося, що ось батько схопиться з стільця, вибіжить на поле, замилується ним. «Як пахне хлібом, доню моя!» – вигукне. Вітер куйовдитиме йому чуприну, шарпатиме за поли фуфайки, а він все повторюватиме: «Як пахне хлібом, доню моя!»

«Що задумалась?» – поруч стала мати, поклала на доччині плечі свої шкарублі руки. Віра міцно їх схопила і підняла вгору, як тоді батько. Щоб не розривалася мозольна арка!

Мах П. Портрет / П. Мах // Мах П. Поклін Джоконді : новели / П. Мах. – Львів, 1968. – С.52-55.

Ведуча: 1971 рік пам'ятний тим, що у видавництві «Молодь» готувалася книжка поезій Петра Маха «Вікна», яку замірялися «зарубати». Увагу

рецензентів привертала вже заглавна пастель. Довелося просити допомоги у Миколи Вінграновського – незаперечного новатора поетичних форм. І «Вікна» таки відчинилися читачеві.

Читець II: Вікна

У тебе вікно,
і у мене вікно,
є вікна у світу – надії.
І вікна говорять,
і вікна кричать,
і вікна сміються й страждають...
Ти викинь віконниці,
штори зірви –
хай думи без світла
не сліпнуть.
Поривам своїм
дай промінність живу –
і світ сонцевінням заграє...
Гей, чуєш,
поете?
Вікно відчини!

Мах П. Вікна / П. Мах // Мах П. Вікна : пастелі / П. Мах. – Київ, 1971. – С.

3.

Ведучий: Петро Мах не полишає своїх громадських обов'язків – із 1995 року очолює Конгрес інтелігенції Волині, редагує інформаційно-мистецьке видання «Краєвид», відвідує студентів Волинського державного університету імені Лесі Українки, почесним професором якого було його обрано.

Читець I: Небо

Впав промінний бурштин
на соснові бори –
одізвались скрипки надвечір'я.
І вітри голубі із яруг у вишінь
Полетіли щоб вмерти у мандрах.
Ген, за гір кавалькади,
Червоний обруч покотив
білокосе щодення.
І на мить полишилось небо бліде,
ані фарб, ані зір пурпурових!
Я заплющивсь...
І дивна уява моя
відшукала той пензель чарівний,
що забарвив все небо у колір новий,
колір весен березозорий...

...І стікавіз зірок, як з беріз молодих,
сік пахучого саява.
Наче в небі побував Ван-Гог
лиш на мить...

Мах П. Небо / П. Мах // Мах П. Гордоплесо : пастелі / П. Мах. – Луцьк, 2011. – С. 26.

Ведуча: «Коли порівнюєш ці рядки з багатьма віршами Петра Маха, що увійшли до його наступних поетичних книжок, то здається, що писали їх різні автори. Поетові наче б затісними виявилися рамки традиційного вірша і він звернув на шлях пошуку експерименту, напевно. Це пояснюється творчим неспокоєм автора, прагненням новизни, свіжого образного слова. З радістю сказати б, навіть жадібністю бджоли поет припадав до якогось нового, щойно прочитаного вислову й прагнув використати його у творчості, видобути з нього нектар поезії. Це вдавалося не завжди, але вдалі образи неологізми (посвітли, крайполе, росовиця, березозорість, невгамов'я) творили певне силове поле зацікавленості, своєрідний авторський імідж» – зазначав поет Василь Гей про книги пастелей «Пісня кленів» та «Вікна».

Ведучий: Упродовж наступних років побачили світ історичний есей «Козацькі могили» (1972); збірки поезії «Світанкові роси» (1973); «Сонце в долонях» (1977).

Ведуча: До нової збірки віршів «Посвіт» (1979) увійшли твори громадянського звучання. В них поет оспівує трудові подвиги людей, славить красу природи рідної Волині. Окремий розділ складають вірші, мініатюри, в яких автор розкриває багатий внутрішній світ наших сучасників.

Ведучий: У 1980 році Петро Мах очолив новостворену Волинсько-Рівненську організацію Спілки письменників України, доклав багато зусиль для популяризації українського слова та зміцнення авторитету письменницької організації. Відкрив шлях для десятків молодих дарувань.

Ведуча: В книзі Петра Маха «Плеса» (1981) вміщено кращі його ліричні вірші та поеми. Тут переважають вірші-роздуми про життя, про кохання, про природу. Цікавий розділ присвячено Лесі Українці. Особливу увагу привертають ніжні, мелодійні поезії, які автор називає пастелями.

Читець II: Мальва

Приснилась мальва за старим порогом,
Що нахилилась на мою дорогу, –
І прилетіли, мов сумні хмаринки,
До рідного вікна далекі днини.
Я знову кличу лепеху плакучу,
Стерня мене за колосочки мучить...

А брат веде, сестра зове ще далі
Очима серпанкової печалі.
Ой, не дивуйтесь із чужого поля,
Як ніс без батька я сирітську долю
І як навчила соколятко мати
Одним крилом, одним крилом літати!
Зникає сон – і губляться тривоги,
Де вийшла мальва на нову дорогу,
Там, де росою матері багата
Стоїть моя благословенна хата...

Мах П. Мальва / П. Мах // Мах П. Плеса / П. Мах. – Київ, 1981. – С. 19.

Ведучий: Плідними були наступні 5 років, упродовж яких побачили світ збірки «Крайполе», «Ластівка із крилами журби»; «По ту сторону дощу». «Светёлка», «Пастелі», «На орбіті дружби».

Ведуча: У 1989 році Петро Мах був обраний головою крайової організації товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, створив на Волині Товариство книголюбів, обласне відділення Конгресу української інтелігенції, часто виступав перед студентами Волинського національного університету імені Лесі Українки .

Ведучий: Петро Мах чи не з перших тодішніх волинських літераторів береться за широкі прозові полотна і з-під його пера з'являються: повість «Віра Глод» (1966), книга оповідань «Гостини в матері» (1971), роман «Вруна» (1978). Вони зуміли поєднати в собі документалізм, хроніку з творчим домислом, виявили вміння автора органічно сплавляти долі окремих людей з долею всього народу, їх особисті турботи з соціальними закономірностями часу.

Ведуча: Петро Мах, зачарований, захоплений творчою долею Лесі Українки і її матері Олени Пчілки, пише книгу «Гостини в матері», яка була опублікована видавництвом «Веселка» в 1971 році. Не сподівався її автор, що замість добрих слів за відкриття маловідомих або зовсім ще тоді не знаних фактів родинного і творчого життя Косачів йому інкримінують «сліпе захоплення постаттю «буржуазної націоналістки» Олени Пчілки. Були і численні редакційні колеги ще до виходу книги, і розгромні закриті рецензії, але авторитетне плече Олесь Гончара, добра і ще пам'ятна опіка Максима Рильського оберігали Петра Маха. Пізніше Олесь Гончар напише: «Дорогий Петре! Пишіть про Лесю. ... Не спішіть, але й не баріться. Хай вам щастить!»

Читець І: Олена Пчілка

... А кликала дітей у дивен-сад,
Де вишиванно свято квітувало.
Вогонь історії в його узорах брала,
Всякчас в них українилась краса.

Михайла й Лесю на козацькій тлі
У Берестечка смуток огорнула,
Щоб в кожному палало серце чуле,
Щоб мужніми були її малі;
І вирости добримися людьми,
І у світі далекі соколili.
Від матері черпали свої сили –
І долетіли до вершин самих.
То хто там навіженно так кричав,
Що жінка ця безвекторна людина?
Олена Пчілка – то є Україна,
Її душа – у Лесиних очах!

Мах П. Олена Пчілка / П. Мах // Мах П. Крайполе : зб. творів у 2-х т. / П. Мах. – Луцьк, 2009. – Т. 1. – С. 210.

Ведучий: У 1978 році у київському видавництві «Молодь» було надруковано роман «Вруна». У ньому охоплено широке коло подій, які відбулися на західноукраїнських землях в період з 1925 по 1935 рік. Автор створив поетичні образи молоді, що брала участь у колківській Першотравневій демонстрації 1935 року – Данила Макаревича, Калістрата Бичука, Надії Тарасюк та багатьох інших. Особисті долі героїв тісно пов'язані з їхньою революційною діяльністю.

Ведуча: Національному відродженню незалежної України, духовному розвитку суспільства, утвердженню правди і волі на землі Дніпровій присвячені книги «На білих крилах рушників», «Христос воскрес — воскресне Україна!», «Ластівка із крилами журби», «Корогва».

Ведучий: Слово Петра Маха виболене і усвідомлене – поет радіє ним і мучиться ним, бо воно, як він сказав, «від матері моєї, від України моєї...». Власне, про страждення, але незнищення в історичному окресленні Україну він талановито сказав у книжці «На білих крилах рушників» (1998). Поезії в книзі підібрані за принципом: національна ідея в контексті державотворення, віковичної боротьби за волю Незалежної Соборної України, могутнім і невмирущим акордом – рефреном якої є історія Української Повстанської Армії...

Звучить «На білих крилах рушників» (слова Петра Маха, муз. Богдана Янівського)

Ведуча: Поетична сповідь «Христос Воскрес – Воскресне Україна!» (1999) – то не лише творче свято Петра Маха, позаяк у кожній поезії відчувається рука майстра, а й усіх нас, оскільки він кличе праведний люд на Майдан Соборності України, на щирі молитви до Бога, котрий шле нашої державі святий благовіст:

«Благословен, хто вірить, як Месія,
Щасливий той, у кого в серці Бог...
Воскреснем в долі України, бо
Вона у нас нескорено вогніє!...»

Ведучий: Перто Мах, горів жагучою любов'ю до України, до Волині і тяжість минулих переживань, і вагу нелегких років, відкривається нам у новому поетичному злеті над тривогою щоденності, яка охопила усіх, кому дорога наша свобода і незалежність:

Читець II: Я останню краплину віддам...

Я останню краплину віддам
І доземно вклонюся людині,
Котра прагне, щоб чорна біда
Не селилась в моїй Україні.
Я покличу до праці й добра
Там, де світ постає жовто-синій
Аби знали, що хвилі Дніпра
Україняться лиш в Україні...
Припаду до забутих могил,
Щоби пам'яттю в кожній хвилині,
Наче совість народна, могли
Прислужитись моїй Україні.
Чуєш, віро? До кожного йду,
Хто наругу яремну відкинув
І буде найбільше із див –
У душі молоду Україну!

*Мах П. Я останню краплину віддам... / П. Мах // Мах П. Корогва / П. Мах.
– Київ, 2008. – С. 9.*

Ведуча: Поет усвідомив і своєю щедрою творчістю стверджував, що без надійної, заземленої на історичну пам'ять, на традиції, мову, культуру, духовної і моральної основи незалежна держава не буде міцною. Йому болить, що підрубується корінь роду і народу, що ми «ледь не згубили мови знамено», що яничарство і самоїдство витрують народну душу, що прагматизм, меркантильність, злодійство та ошуканство так навалюють захоплюють свідомість багатьох з народу нашого...

Ведучий: У книзі Петра Маха «Ластівка із крилами журби» вміщено поезії, котрі, наче ластівки, окреслюють плеса сьогодення, розбурхані, але націлені на державотворення й зміцнення національного духу. Окремо виділено розділ «Пастелі». Цей поетичний різновид Петро Мах вивершував кілька десятиліть. «Ластівка із крилами журби» не позбавлена і пейзажної лірики. В ній читач відчує і яскраву мелодійність поезій, що давно стали піснями.

Читець І: Ластівка із крилами журби

Ластівка із крилами журби
До мого чекання долетіла...
Сивий сміх зборола юна сила –
Я її дитинно полюбив!
Де була ти, із яких яруг
Піднялась до тої високості,
Що з усіх діаспор нині гості
Шану вибудовують Дніпру?
Певно, ти торкнулася навік
Шкарубкої таїни народу,
Що тобі від роду і до роду
Устремління віддає нові.
Тож проводи в незвідані світи
Чарівливу чистоту барвінку.
Я тебе, вродливу українку,
Зможу своїм серцем вознести.
Не губи пориву, не губи,
Волею назвавшись святою,
Ластівко із крилами журби,
Над землею злотно-голубою.

Мах П. Ластівка із крилами журби / П. Мах // Мах П. Ластівка із крилами журби / П. Мах. – Луцьк, 2004. – С. 9.

Ведуча: Нова з'ява на творчому полі Петра Маха – «Корогва» (2008) – це щирі вистраждані моральні заповіді митця, одкровення патріота, який залишається оптимістом, людиною з молодою душею. Справедливо зазначив письменник, критик Сергій Плачинда, звертаючись до поета: «Вірші могутні, чудові. Ви маєте свій оригінальний стиль. Свіжі образи, неологізми... Завжди пам'ятаю вас як добру, привітну людину, мудрого письменника, великого патріота України, лицаря Лесиного краю».

Ведучий: Книга допомагає досягнути горизонти велемовної, складної української історії від часів козащини доби Богдана Хмельницького та Івана Мазепи – до страдницької нескореної ходи на Голгофу вояків української Повстанської Армії під орудою генерал-хоружого Романа Шухевича, котра була освячена боротьбою за незалежність і свободу, правду і віру.

Ведуча: Козацьке знамено в бойових походах супроводжувала кобзарська дума, в якій наспівувалося: «Із-за гори козацькі корогви видно...». У запорожців на білих корогвах тільки червні хрести... А коли козак падав у забитві, то тіло його накривали червоною китайкою і ховали під схиленою корогвою. Знаємо і про церковні хресні ходи під корогвами у важливі християнські свята.

Власне, книга поезій Петра Маха «Корогва» і возвищує козацьку, повстанську і новочасну волю.

Читець II: Є еталон високий України

А воля – то не мода, за яку
Хапаються довкіл усі безправні.
Пориви в неї суцї й давні,
Вона звістилась на моїм віку.
Прийму її з ознакою звияг,
В козацькому святому устремлінні...
Вона відкрила нашій Україні
Духовне помаранчеве життя.
І я скажу прибульцеві: не руш
Моїх предтеч там, де вівтар скорботи,
Бо то свічки сумні горять навпроти,
Немов сказання убієнних душ...
Ти тільки тихо подумки збагни,
Яка була жертовність мого народу,
Що не коривсь, зберігши вдачу горду,
І рвавсь до волі із лабет страшних.
А воля – то не мода, а борінь,
Котру ніхто у світі не зупинить...
Є еталон високий України,
Є приклад для грядущих поколінь!

Мах П. Є еталон високий України / П. Мах // Мах П. Корогва / П. Мах. – Луцьк, 2004. – С. 23-24.

Ведучий: У 2009-2010 роках у Волинській обласній друкарні побачив світ 2-томник Петра Маха «Крайполе».

На сторінках першого тому видання – поезія Петра Маха – завжди самобутня, відверта, чуттєва, наповнена багатою образністю. Вірші демонструють чітку громадську позицію автора, незламний дух борця за рідне слово, за волю України.

Ведуча: До другого тому зібрання творів Петра Маха увійшов роман «Дикий брід», у центрі якого – трагедія двох сімей, української та польської, які потрапили у страшний вир війни. В новому світлі постануть перед вами постаті відомих ватажків народного протистояння: Антона Бринського, Миколи Коніщука, Юзефа Собесяка та інших. Останній наполегливо шукав контактів із Романом Шухевичем – командувачем недавно зорганізованої на Турійщині Української Повстанської Армії, до якої тягнулося окуповане українське населення на західноукраїнських теренах. У ній проникливий поляк Собесяк інтуїтивно відчув (хай не усвідомлену ним до кінця!) могутню військово-політичну потугу в боротьбі з усіма нашельцями. Ви не раз здригнетеся, читаючи про звірства фашистів на окупованій землі, скрушно вболіватимете, коли нелюди чинитимуть розправу над родиною Негод, Янеком

Мазуреком та його маленькими сестричкою і братиком. Водночас вас вразить героїзм юних, які опинились на вогняних дорогах Другої світової війни...

Ведучий: Свого часу Петро Мах серйозно захопився освоєнням такого різновиду поезії, як пастелі. Після опублікування в журналі «Дніпро» схвально відгукнувся про них Максим Рильський. Малюнки словом (ритмізована поезія) – це «біографія життя нашого», як висловився про творчі пошуки Петра Маха Олесь Гончар.

Новий стиль поета утверджується у пастелях, які увійшли у книгу «Гордоплесо» (2011).

Читець І: Ти могла б, як Сапфо

Ти могла б, як Сапфо,
На самотності скелі
Про чарівну журбу
Свій склади пеан.
Ти могла б в забутті
Власні муки втішати
І втікати од крику
Людської біди.
Ти могла б на річці
Тиху заводь шукати
І не кидати душу
У вир барикад.
Ти могла б відійти
На тінисту алею,
Де ти очі тривоги
Минали тебе.
Ти могла б упрягти
В фаєтон дифірамбів
Свій вдоволений спів
І дрімати в путі.
Та назвалася ти
У житті Українкою,
І земля тобі рідна
Відвагу дала.
Твого віку тепер
У століттях не зміряти,
Бо у вічність глибоку
Він серцем проріс
І несе Україну,
Як пісню, по світу
У величному масві
Од'корогов!

Мах П. Ти могла б, як Сапфо / П. Мах // Мах П. Гордоплесо : настелі / П. Мах. – Луцьк, 2011. – С. 15.

Ведуча: Кожна нова зустріч із натхненним поетичним світом знаного майстра слова відкриває нам багатство й глибину думки, дає поживу для власних роздумів, врешті, – естетичну насолоду.

Ведучий: Про значимість та актуальність патріотичної лірики Петра Маха годі й говорити! Звучить так, ніби автор творив сьогодні або цими днями!

Не розірвати нас наполовину,
Бо зводимо соборну Україну –
Господарі її, а не раби!

Читець II: Душа поетова не спить!

Душа поетова не спить
Не вмориться, а ваготіє.
Летить, як ластівка, летить,
Де яровищ верхи крутії.
І Україну в світ зове,
Натомлену в тяжких забитвах...
Її дихання оживе,
Коли до Господа – молитва!
Ви не поранюйте її
У необореному леті.
Душа поетова таїть
Людські тривоги на планеті...
Гей, океане, ти побуть
Хоч хвильку втішеним, без шторму...
Пташки життя моє несуть,
Неначе пісню непоборну.

Мах П. Душа поетова не спить! / П. Мах // Мах П. Крайполе :зб. творів у 2-х т./ П. Мах. – Луцьк, 2009. – Т. 1.– С. 110.

Ведуча: Земля дитинства не раз відгукнеться у творчості Петра Маха, але наснажуватимуть його слово врода Полісся, стражденна доля України, її непокорена, непригноблена мова. Пошук у глибоких надрах рідної мови, так би мовити, слова кольорового, такого, яке б зацікавлювало, творило своєрідне силове поле поезії,— одна з характерних рис творчості нашого знаного земляка. “Махізми” у доброму значенні слова запам’ятовуються, викликають асоціації — “крайполе”, “посвітли”, “невгамов’я”, “сонцевіння”, “росовиця”, “жаданка”.

Читець I: Поліський день

Чи чули ви, як день іде Поліссям,
Як губить роси у сипких пісках,
Як голубою промениться вістю

В людських очах?
Над Стоходом, в сосновому чеканні,
Над Світязем, де вруняться казки,
Йому дарують подих кроків ранніх
Поліщуки.
Від Ратного в задуму Любешова,
Від Цумані до Пінських аж боліт –
Підносить на своїх плечах обнова
Чарівний світ.
Спиняємось, шануємо – і знову
В зелену далину життя ведем.
Зігріті мої думи, кожне слово
Поліським днем!

Мах П. Поліський день / П. Мах // Мах П. Корогва / П. Мах. – Київ, 2008. – С. 11.

Ведучий: З-під пера поета вийшло дві дитячі книжки: «Ластів'ятко» (1998) та «Ганнусина стежка» (2009). У першій книзі – вірші для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Ілюструвала її (тоді учениця шостого класу) онука письменника Анастасія Мах, а давав їй поради й написав післямову світлої пам'яті художник Микола Кумановський.

Ведуча: Творчість Петра Петровича Маха (а це понад тридцять книг поезії, прози, публіцистики та історичних есеїв), оригінальна за жанрами, настроями та ліричними інтонаціями, знайшла доброзичливий відгук у Максима Рильського, Ірини Вільде, Олеса Гончара, Маргарити Малиновської, Миколи Вінграновського...

Творчість Петра Маха завжди мала своїх шанувальників. Його твори друкувалися в антологіях поезії у Польщі, Словаччині, Румунії, Болгарії, Чехії, Білорусі, Грузії.

Ведучий: У творчому доробку Петра Маха також сценарії чотирьох телефільмів, зокрема знятого Львівським телебаченням на замовлення Євробачення документального фільму-думи «Земля Світозера» (про легендарне озеро Світязь).

Ведуча: Літературознавець та поет Олександр Рисак писав: «Його поетичні відкриття доволі свіжі, позначені яскравою авторською індивідуальністю. Тут і здивованість перед витвором природи, і захопленість генієм людських розуму й рук. Варто відзначити інтимну лірику поета, напоєну ніжністю і чистотою. Вона добре організована, вирізняється багатою мелодикою. Тож і не дивно, що чимало його поезії покладено на музику».

Пісні сприймаються немов народні. І в цьому найвища оцінка доробку автора.

Ведучий: На вірші Петра Маха створені пісні «Ожини», «Лілея», «Вишивала мати зозуленьку...», «Питала мати в далини...», «Лесина казка», «Сповідь сивого Клена», «На білих крилах рушників», «Айстри осінні», «Ген на узліссі хрест мовчить...» (музика Віктора Герасимчука, Анатолія Пашкевича, Бориса Буєвського, Валерія Маренича, Богдана Янівського, Ярослава Найдю), які широко відомі не лише в Україні, а й у світі.

Ведуча: Чиста, ніжна, світла й дуже прозора лірика «Ожин» не залишає байдужою нікого, як не залишає байдужим світ, який Петро Мах відтворював з променистою «росинкою у слові».

Звучить пісня «Ожини» (слова Петра Маха муз. Віктора Герасимчука)

Ведучий: Петро Мах знаний як пристрасний публіцист. Він був запальним інтелектуалом, який активно публікувався у газеті «Волинь», повертаючи увагу до актуальних питань і проблем свого часу. Його газетні публікації, есеї, нариси висвітлювали недоліки відношення до української мови в державі та недоліки в духовному розвитку України, яка повільно визволялася від тоталітарного впливу минулих років.

Ведуча: Перу Петра Маха належать публікації у жанрі критичних статей. Статті про Лесю Українку, Власа Мізинця, Ганну Жежко, Олеса Гончара, рецензії на твори молодих авторів відзначаються глибоким розумінням тенденцій і закономірностей розвитку сучасної української літератури.

Ведучий: Творчість Петра Петровича – невід’ємна складова українського літературного процесу. Літературознавці, з-поміж багатьох унікальних рис стилю Петра Маха, справедливо відзначають афористичність, музично-малювничу образність, дивовижне поєднання вірності національній духовній традиції і сміливості творчого пошуку.

За багаторічну працю на ниві рідного слова поета відзначено: літературною 4-ю премією Національної спілки письменників України «Благовіст», волинськими обласними мистецькими преміями імені Олександра Гаврилюка та імені Агатангела Кримського. Нагороджений ювілейною медаллю та Почесною Грамотою Президії Верховної Ради України, відзнаками уряду та Президента України.

Ведуча: «І, здається, не жив би, коли б не писав, а тепер виростаю із кожного слова», – писав автор. За особливий внесок у духовну скарбницю нашого народу Петро Мах отримав у 2009 році звання «Заслужений діяч мистецтв України» та «Почесний громадянин міста Луцька».

Збірку пастелей Петра Маха «Гордоплесо» було підписано до друку 14 березня 2011 року. Петро Петрович встиг її вичитати, внести поправки, помилуватися ошатною обкладинкою і немовби щось відчував, «підганяючи» видавців своєї нової книги. Дуже хотів потішитися нею. Та, на жаль, не встиг...

17 березня перо випало з його руки – Петро Петрович Мах відійшов за небокрай. До останнього подиху він працював, мав чимало задумів щодо нових своїх поетичних книг. На жаль, не судилося...

Ведучий: У 2012 році на фасаді луцької спеціалізованої школи № 1, де навчався Петро Мах, урочисто було відкрито меморіальну дошку його пам'яті, а в кабінеті української мови розмістили музейну експозицію, присвячену літературній спадщині поета.

1 червня 2013 року міська рада Луцька своїм рішенням перейменувала вулицю Баумана на вулицю Петра Маха.

Ведуча: Все життя була другим крилом, підтримкою своєму чоловікові дружина Марія Михайлівна, яка з часу заснування у 1977 році майже 40 років очолювала колектив Волинської обласної бібліотеки для юнацтва. У 1998 році їй присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України».

Ведучий: Поетом Петро Мах був від народження, але ставав ним ціле життя – непросте, трудне, цікаве, незвичайне, повне тривоги та надій. Митець лишив нам великий духовний спадок – свої поетичні і прозові книги.

Читець II: Не втечу від лелечої долі...

Синіє зірка, така далека,
Ти ж близька, посвіти, посвіти..
Буду я, наче в леті лелека,
Свої крила до тебе нести.
Інші гнізда мене не заманять,
В чужині очей я не згублю.
Буду клетати ніччю і зрання
На людське здивування: люблю!
А коли ж на засрібленім полі
Від утоми пригасишся ти,
Не втечу від лелечої долі,
Буду вірність до тебе нести!

Мах П. Не втечу від лелечої долі... / П. Мах // Мах П. Крайполе : зб. творів у 2-х т./ П. Мах. – Луцьк, 2009. – Т. 1. – С. 170

Петро Мах: життєдайні істини майстра

План книжкової виставки

Розділ I

Рясний цвіт творчості Петра Маха

- Мах П. Вікна : пастелі / П. Мах. – Київ : Молодь, 1971. – 62 с.
- Мах П. Віра Глод : повість / П. Мах. – Львів : Каменяр, 1966. – 26 с.
- Мах П. Вруна : роман / П. Мах. – Київ : Молодь, 1978. – 208 с.
- Мах П. Ганнусина стежка : поезії для дітей серед. та ст. шк. віку / П. Мах. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2009. – 60 с.
- Мах П. Гостини в матері : оповідання / П. Мах. – Київ : Веселка, 1990. – 192 с.
- Мах П. Гордоплесо : пастелі / П. Мах. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2011. – 100 с.
- Мах П. Дикий брід : роман / П. Мах. – Київ : Веселка, 1990. – 192 с.
- Мах П. Козацькі могили : нарис / П. Мах. – Львів : Каменяр, 1972. – 62 с.
- Мах П. Корогва : поезії / П. Мах. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 180 с.
- Мах П. Крайполе : поезії / П. Мах. – Київ : Рад. письм., 1984. – 95 с.
- Мах П. Крайполе : зб. творів : у 2 т. Т. 1. : Крайполе : поезії / П. Мах. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2009. – 274 с.
- Мах П. Крайполе : зб. творів : у 2 т. Т. 2. : Дикий брід : роман / П. Мах. – Луцьк : Волин. обл. друк. – 2010. – 264 с.
- Мах П. Ластівка із крилами журби : поезії / П. Мах. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – 244 с.
- Мах П. Ластів'ятко : вірші для дітей / П. Мах. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 29 с.
- Мах П. Меморіал Вічної Слави в Луцьку / П. Мах. – Львів : Каменяр, 1980. – 31 с.
- Мах П. На білих крилах рушників : поезії / П. Мах. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 59 с.
- Мах П. Перші промені : поезії / П. Мах. – Київ : Молодь, 1958. – 35 с.
- Мах П. Пісня кленів : пастелі / П. Мах. – Львів : Каменяр, 1965. – 48 с.
- Мах П. Плеса : поезії / П. Мах. – Київ : Дніпро, 1981. – 172 с.
- Мах П. Поезії / П. Мах. – Львів : Кн.-журн. вид-во, 1960. – 59 с.
- Мах П. Поклін Джоконді : новели / П. Мах. – Львів : Каменяр, 1968. – 62 с.
- Мах П. Посвіт : поезії / П. Мах. – Львів : Каменяр, 1979. – 103 с.
- Мах П. Светелка : стихи и поэма / П. Мах. – Москва : Сов. писатель, 1986. – 136 с.
- Мах П. Світанкові роси : поезії / П. Мах. – Київ : Рад. письм., 1973. – 50 с.
- Мах П. Христос Воскрес – воскресне Україна! : поет. сповідь / П. Мах. – Київ : Дніпро, 1999. – 287 с.
- Колосок Б. В. Луцьк : іст.-архіт. нарис / Б. В. Колосок, П. П. Мах, Л. П. Санжаров. – Київ : Будівельник, 1972. – 58 с.
- Мах П. «Він мав сорок доріг...» : пам'яті А. Кримського / П. Мах // Хоменко В. Агатангел Кримський, якого знаємо / В. Хоменко. – Київ, 2019. – С. 71.

Мах П. І українцем будь! ; Ніна Матвієнко ; Пісня ; Тополі ; Мальва ; Засоловейкалася ніч... ; Ластівка із крилам журби / П. Мах // Символи моєї Батьківщини : проза, вірші, пісні / упоряд.: Г. М. Стрільчук, Т. В. Стрільчук. – Луцьк, 2013. – С. 28–29, 147, 148, 320–321, 360, 394–395, 434–435.

Мах П. Новочасні вандали / П. Мах // Берестейське багаття : твори поетів і прозаїків Берестейщини в перекладах українською мовою / упоряд.-ред.: В. С. Гей, Н. П. Горик. – Луцьк, 2012. – С. 77.

Розділ II

«Я останню краплину віддам»

Гандзюк О. Авторські неологізми у творах Петра Маха / О. Гандзюк // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток краєзнавства і краєзнавчої освіти : матеріали Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 30-річчю від часу створення Волин. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України : наук. зб. – Луцьк, 2019. – Вип. 66–67. – С. 253–258.

Гей В. С. Неспокійні весни поета / В. С. Гей // Гей В. С. Вибрані твори : в 3 т. / В. С. Гей. – Луцьк, 2013. – Т. 3 : Публіцистика. – С. 98–100.

Жулинський М. У тривожному леті – до пісні / М. Жулинський ; Чернецький І. Петро Перший : (Петрові Маху –75) / І. Чернецький // Волинь літературна : наші сучасники : зб. матеріалів про письм. Волині, членів Нац. спілки письм. України. – Луцьк, 2010. – С. 198–203, 203–209.

Жулинський М. Поет затаєної печалі / М. Жулинський // Жулинський М. Слово на сторожі нації / М. Жулинський. – Київ, 2015. – С. 311–317.

Корнелюк Д. Мах Петро Петрович / Д. Корнелюк // Корнелюк Д. Вогонь дерзання : іст.-релігійн. нариси / Д. Корнелюк. – Ковель, 2018. – С. 217–218.

Масицька Т. Семантичні особливості субстанціальних суб'єктних синтаксем у творах волинських письменників / Т. Масицька // Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків : зб. наук. пр. / упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2010. – Т. 2. – С. 396–404.

Мах Петро // Письменники Волині : довід. Волин. обл. Нац. спілки письм. України. – Луцьк, 2010. – С. 41–43.

Морозюк Р. Борис Олійник і Петро Мах / Р. Морозюк // Морозюк Р. Краєни. Волинь – Полтавщина / Р. Морозюк. – Полтава, 2023. – С. 277–282.

Чернецький І. Петро Перший : (Петрові Маху –75) / І. Чернецький // Світязь : альм. Волин. обл. орг. Нац. спілки письм. України. – Луцьк, 2009. – Вип. 15. – С. 125–131.

Вербич В. «До мене підсіла весна молода»: згадуючи Петра Маха / В. Вербич // Волин. газета. – 2023. – 24 трав. – С. 6.

Дьомін М. Мистецтво скульптури – націєтворча місія в суспільстві: до 80-річчя скульптора Миколи Обезюка / М. Дьомін // Світогляд. – 2018. – № 5. – С. 65–72.

Люби незрадно Україну – і українцем будь! // Віче. – 2014. – 22–28 трав. – С. 4.
Незабутні : авторіві «Ожин» виповнилося 80 // Волинь-нова. – 2014. – 2 трав. – С. 2.
Пам'ятаємо великого волинського митця // Луцьк. замок. – 2014. – 22 трав. – С. 1.
Поетична дорога Петра Маха // Волин. газета. – 2019. – 13 черв. – С. 10.

Петро Мах: «Душею журавлю до Волині» : біобібліогр. показ. / упоряд.: О. Л. Ішук, А. А. Понагайба. – Луцьк : Твердиня, 2013. – 88 с.
Дубень О. 25 травня 80 років від дня народження П. П. Маха (1934–2011) – українського письменника, публіциста / О. Дубень // Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2014 рік / Упр. культури і туризму Волин. ОДА, Волин. краєзн. музей, Волин. ДОУНБ ім. Олени Пчілки ; ред.-упоряд.: Є. І. Ковальчук, А. А. Понагайба. – Луцьк, 2013. – С. 83–87.

Розділ III

Живий у віршах і піснях

Пісні нової Волині / упоряд. М. Стефанишин. – Київ, 1969. – 84 с.
Пісні на слова П. Маха. – с. 15, 38–40.
Стефанишин М. С. Тополина дума : пісен. зб. на слова П. Маха / М. С. Стефанишин ; сл. П. Мах ; передм. О. Потурай. – Луцьк : Твердиня, 2013. – 48 с.
Символи моєї Батьківщини : проза, вірші, пісні / упоряд.: Г. М. Стрільчук, Т. В. Стрільчук. – Луцьк : Волинські старожитності, 2013. – 446 с.
Мах П. Тополина дума : пісен. зб. / П. Мах, М. Стефанишин. – Луцьк : Твердиня, 2013. – 48 с.
Мах П. Вищий срібну сорочку з роси / сл. П. Маха ; муз. І. Скалецького // Хмільевський В. Пісні рідного краю : в супроводі баяна (акордеона) / В. Хмільевський, І. Скалецький. – Луцьк, 2009. – Вип. 2. – С. 32–34.
Мах П. Моє дитинство : (для баритона і жіночого тріо) / сл. П. Маха // Стефанишин М. Ода Луцьку : пісен. зб. / М. Стефанишин. – Луцьк, 2012. – С. 18–21.
Мах П. Скликають дзвони на Свята зелені ; Не зникай, не губись ; Засумую за смутком твоїм ; Журавлина / сл. П. Маха, муз. А. Вольського // Вольський А. Отча земля : пісні та романси / А. Вольський. – Луцьк, 2012. – С. 22–24, 55–56, 73–74, 75–76.
Мах П. Ти наспівала колиску мені ; Сон-трава ; Зачекалася стежка ; Вишивала Україну / сл. П. Маха ; муз. А. Вольського // Вольський А. Пісня повертається додому : пісні та романси / А. Вольський. – Луцьк, 2005. – С. 20, 25–26, 51.

Мах П. Українцем будь! / сл. П. Маха ; муз. Я. Найда // Найда Я. Пісенний світ дитинства : пісенна зб. / Я. Найда. – Луцьк, 2007. – С. 68–69.

Мах П. Дай мені сонця / П. Мах // Філіпенко В. Землею рідною іду : пісні / В. Філіпенко. – Київ, 1989. – С. 114.

Марчак Г. «І посипались іскри ясні і в дзвінкі обернулись пісні» / Г. Марчак // Селян. життя. – 2014. – 7 черв. – С. 8.

Мах П. Україні / сл. П. Маха ; муз. А. Вольського // Телерадіогазета. – 2009. – 4 лют. – С. 32.